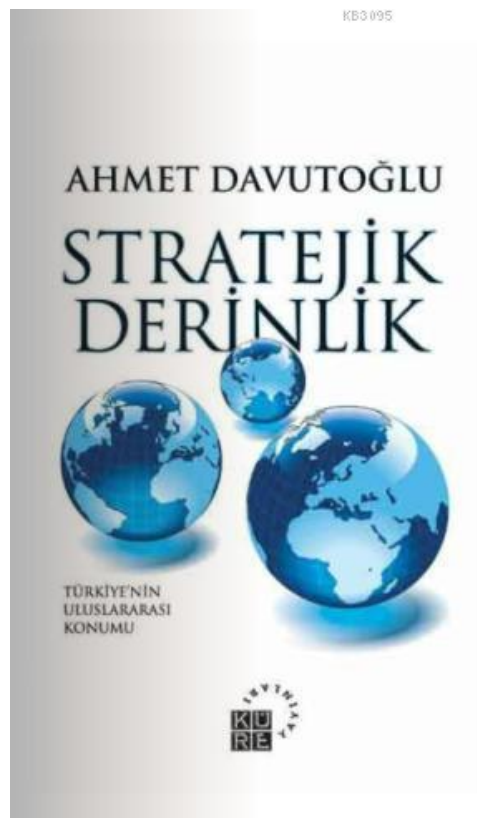


## STRATEGIJSKA DUBINA AHMETA DAVUTOĞLU

Turska, koja se sa Ataturkom i njegovim naslednicima politički i kulturno distancirala od Bliskog istoka i Balkana, gotovo šest decenija bavila se ovim regionima samo u meri u kojoj su to zahtevale hladnoratovske prilike i njena nacionalna bezbednost. Ravnodušan odnos Turske prema ovim bivšim delovima Osmanskog carstva, tj. antirevizionizam (*statüköçuluk*), postao je, pored zapadnjaštva (*baticılık*), jedan od dva principa turske spoljne politike. Međutim, u godinama nakon vojnog udara koji se odigrao 12. septembra 1980. godine, Turska je doživela velike promene kako u pogledu unutrašnje, tako i u pogledu spoljne politike. Tursko-islamska sinteza (*Türk-İslam Sentezi*), koja je usledila nakon pomenutog vojnog udara, nije bila ništa drugo do državni projekat dirigovane reislamizacije, čiji je cilj bio zaustavljanje prodora radikalnog islama iz susednog Irana, ali i politička integracija Kurda. Suprotno Ataturkovim nastojanjima da se iz turske kolektivne svesti postisnu muslimanski Bliski istok, Balkan i ostali bivši osmanlijski posedi, premijer Turgut Ozal (Turgut Özal) je “rehabilitovao” osmansku prošlost. Povratkom na velika vrata Osmanlija i više decenija prećutkivane istorije u udžbenike istorije, ozvaničeno je istorijsko pomirenje zvanične državne ideologije, zasnovane na nacionalizmu (*milliyetçilik*), sa islamom i osmanskim prošlošću. Ozalova tursko-islamska sinteza i sve intenzivniji odnosi sa Vašingtonom utrljali su put turskom angažmanu u bivšoj Jugoslaviji i na prostoru nekadašnjeg SSSR-a. Drugim rečima, raspad



Jugoslavije i Sovjetskog saveza dali su Turskoj „odrešene ruke“ na Balkanu i ranije sovjetskom prostoru. Sekularna, a opet muslimanska Turska u očima Vašingtona predstavljala je idealan model za „oslobođene“ države Centralne Azije i Kavkaza.

Odnosi bivše Savezne Republike Jugoslavije i Turske gotovo čitavu deceniju XX veka bili su opterećeni ratom Bosni i Hercegovini. Rat se završio, ali je međusobno nepoverenje između dveju država i dalje ostalo. Iako u početku skeptična po pitanju intervencije, Ankara se na kraju priklonila SAD (1999), a slično je bilo i prilikom priznavanja samoproglashene nezavisnosti KiM. Naime, Turska je i te 2008. godine bila među prvima koji su priznali Prištinu. Ovim priznanjem, Turska je po prvi put od dolaska na vlast Tajipa Erdogana (Tayyip Erdoğan), novembra 2002. godine posvetila Balkanu veću pažnju u spoljnoj politici. Drugim rečima, u trenutku kada se na energetske karti Balkana počeli nazirati obrisi ruskog *Južnog (po)toka* i u trenutku u kome su sve jači pritisci Zapada da se nađe „kompromisno rešenje“ sa Prištinom najavili možda najkritičniji periodu za Srbiju po pitanja KiM, Turska je intenzivirala svoje odnose sa Beogradom.

Tursko priznanje KiM i sve vidljivije prisustvo Turske na balkanskim prostorima pobudilo je veće interesovanje za stvarne namere Turske na ovim prostorima. Sve češća upozorenja da se radi o neoosmanizmu u Beogradu, čini se, niko nije ozbiljno shvatio. Srbija je posle višegodišnjeg oklevanja pristala na otvaranje kancelarije *Turske agencije za saradnju i obnovu (Türk İşbirliği ve Kalkınma Ajansı)* i 2008. godine prihvatila „dobre usluge“ Turske po pitanju pomoći oko formiranja srpske vlade. Pored toga, Beograd je zahvaljujući turskom posredovanju pomirio dva novopazarska političara Sulejmana Ugljanina i Rasima Ljajića, a kao što se moglo i pretpostaviti, Ankara se preko *Direktorata za verska pitanja (Diyanet İşleri Başkanlığı)* našla u ulozi medijatora između *Islamske zajednice u Srbiji* i *Islamske zajednice Srbije*. Iako predvidivo, ovo mirenje se dogodilo nekako iza leđa celokupne javnosti, a kako stvari stoje, izgleda da ni zvanični Beograd nije bio baš preterano upućen u detalje ovih zakulisnih pregovora. Sve u svemu, Srbija je preko noći postala „strateški partner“ Turske, i time se svrstala u brojne turske „strateške partnere“, poput Albanije, Egipta, Gruzije, Južnoafričke Republike... Međutim, donošenje deklaracije o Srebrenici, kao i „preskakanje“ Banja Luke u odnosima sa Sarajevom, koji je se itekako tiču, primoralo je Republiku Srpsku da intenzivira saradnju sa državama u regionu i van njega, koje su takođe nezadovoljne turskom spoljnom politikom. Međutim, da bi se suštinski saznalo ko je ko u turskoj spoljnopolitičkoj i geopolitičkoj računici, neophodno je „zaviriti“ u Davutogluovu „Strategijsku dubinu“. Knjiga koja je prvi put objavljena aprila 2001. godine i koja je do sada doži-

vela 69 izdanja u Turskoj, bez ikakve sumnje predstavlja savremeno tursko „Načertanije“.

Autor ove više nego važne knjige i ujedno kreator nove spoljne politike Turske i tzv. „doktrine strategijske dubine“ je ugledni turski profesor međunarodnih odnosa Ahmet Davutoglu. On je svoju profesorsku karijeru započeo 1990. godine u dalekoj Maleziji na Malezijskom međunarodnom islamskom univerzitetu, a nastavio je na Marmara (1995-1999) i Bejkent univerzitetima, a primećen je i kao gostujući predavač na Vojnoj akademiji, Akademiji oružanih snaga (1998-2002) i ponovo na Marmara univerzitetu (1999-2004). Od 3. novembra 2002. godine sve do 1. maja 2009. godine, kad je postavljen za ministra spoljnih poslova Turske, nalazio se na mestu glavnog spoljnopolitičkog savetnika premijera Erdogana. Autor je nekoliko knjiga, a najpoznatija i našoj stručnoj javnosti svakako najzanimljivija jeste knjiga *Strategijska dubina – Međunarodni položaj Turske*.

U knjizi koja je pred nama „provejava“ neorealističko-idealistički pristup, a kada se u razmatranje uzmu Davutogluove nove kovanice, postaje jasno da knjiga ima veliki značaj u pogledu izučavanja nauke o međunarodnim odnosima u Turskoj. Naime, Davutoglu je u knjizi promovisao nove termine poput sfere granica (*sinir*), sfera (*havza*) kao i terimina geopolitičkih linija (*hat*). Ova prilično obimna knjiga (584 str.) podeljena je na tri glavna dela. U prvom delu, koji je naslovio „*Konceptualni i istorijski okvir*“ (*Kavramsal ve Tarihi Çerçeve*), autor je predstavio nove definicije i novu teoriju, a u cilju što boljeg sagledavanja međunarodnih odnosa kao i aktera u njima, Davutoglu države deli u četiri grupe. U prvu grupu autor smešta super države (*super devletler*), zatim slede države druge odnosno treće grupe tj. velike države (*büyük devletler*) i regionalne sile (*bölgesel güçler*), dok na samom kraju, Davutoglu spominje četvrtu kategoriju tj. male države (*küçük devletler*).<sup>1</sup>

Drugi deo knjige nosi naziv „*Teorijski okvir: Stepenasta strategija i politika sfera*“ (*Teorik Çerçeve: Kademeli Strateji ve Havza Politikaları*). U ovom delu profesor Davutoglu se bavi analizom teorija međunarodnih odnosa, kao i geopolitikom u vreme Hladnog rata i u posthladnoratovskom periodu. Autor nam na veoma zanimljiv način prikazuje sfere interesa Turske koje vidi podeljene u tri grupe. Prva je tzv. *bliska kopnena sfera* (*Yakın Kara Havzası*) i nju čine Balkan, Bliski istok i Kavkaz. Drugu sferu je nazvao *bliskom morskome sferom* (*Yakın Deniz Havzası*) i čine je baseni Crnog mora, Istočnog Sredozemlja, Persijskog zaliva i Kaspijskog mora. Treća u nizu je *bliska kontinentalna sfera* (*Yakın Kıta Havzası*) u kojoj razlikujemo Evropu,

---

<sup>1</sup> Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, Küre Yayınları, İstanbul, 2008, str. 74.

Severnu Afriku, Južnu Aziju, Centralnu i Istočnu Aziju. U sklopu prve sfere, autor na sebi svojstven način analizira istorijsku dimenziju problema na Balkanu, bavi se Kavkazom koji naziva „*turskim vratima ka Aziji*“ (*Asya’ya Açılan Kapı*), a Bliski istok definiše kao *neizbežni turski hinterlend* (*Kaçınılmaz bir Hinterland*).<sup>2</sup> Što se druge sfere tiče, Davutoglu takođe analizira njenu prošlost, ali isto tako obraća pažnju na probleme basena Kaspijskog mora sa pritokama i ujedno saobraćajnim pravcima oličenim u rekama Dunav, Dnjepar, Volga i Don. Ništa manje pažnje autor je posvetio pitanju Moreuza, Egejskom moru, Kipru, Persijskom zalivu, Indiji i, naravno, kaspijskom basenu. U trećoj i poslednjoj tj. bliskoj kontinentalnoj sferi, analizira se politike svetskih i regionalnih sila na pomenutim kontinentima, kao i glavne komponente turske politike prema istim.

Treći i po broju stranica naobimniji deo knjige na jedan daleko detaljniji i samim tim sistematičniji način bavi se odnosima Turske sa Evropskom unijom, Balkanom, Bliskim istokom i Evroazijom. Autor kroz podsećanje na dešavanja iz prošlosti daje smernice u kojim pravcima se turska spoljna politika prema pomenutim sferama mora kretati. Autor u istom delu knjige takođe uzima u razmatranje efikasnost spoljnopolitičkih instrumenata kojima Turska raspolaže poput članstva u NATO-u, Organizaciji za evropsku bezbednost i saradnju, Organizaciji islamske konferencije, Organizaciji za ekonomsku saradnju, Organizaciji za crnomorsku ekonomsku saradnju, D-8, kao i G-20. Pored izuzetno zanimljivog osvrta na ulogu Organizacije islamske konferencije i njene potencijale u tzv. novom svetskom poreku, za nas s Balkana neobično je važno da obratimo pažnju na poglavlje koje se tiče odnosa Turske i Balkana. Poglavlje pod nazivom „*Strategijska transformacija i Balkan*“ (*Stratejik Dönüşüm ve Balkanlar*), baca potpuno drugačije svetlo svetlo od proklamovanog na turske spoljnopolitičke inicijative na prostoru bivše Jugoslavije. Koliko god tražili, u delu turskog ministra spoljnih poslova Turske veoma je teško naći bilo kakve teorijske osnove na kojima počiva aktuelno srpsko-tursko „strateško partnerstvo“. I pored „novog ruha turske diplomatije“ koje se prezentuje javnosti, čitajući knjigu, primećujemo da u knjizi preovlađuju stavovi slični onima koji su dominirali u Turskoj tokom sukoba na prostorima bivše Jugoslavije. Autor naglašava da je Dejtonski sporazum darovao Srbima državnost u Bosni i legalizovao srpsku politiku etničkog čišćenja, te da je, u skladu sa tim, nezadovoljavajući položaj Bošnjaka u BiH posledica „raskoraka između etike i realpolitike u Dejtonskom sporazumu“.<sup>3</sup> S obzirom na to da je Dejtonski mirovni sporazum po mišljenju autora nije konačno, već privremeno rešenje koje je pošlo od stanja stvari na terenu i da predstavlja kompromis velikih sila, jasno je da ni turski odnos prema istom

<sup>2</sup> Ibid., str. 124-129.

<sup>3</sup> Ibid., str. 304.

ne može biti drugačiji. Turska uloga u tzv. ustavnim reformama u BiH može biti tumačena kao pokušaj Turske da promeni „nepravедне“ одредбе Dejtonskog sporazuma. U skladu sa tim, po mišljenju autora ove knjige, Dejton treba iskoristiti za konsolidaciju Bošnjaka u regionu. „Potpuno prepuštanje cele Istočne Bosne Srbima ne predstavlja samo opasnost po ravnotežu u Bosni, već u velikoj meri i po ravnotežu celog Balkana. Presecanje veze Sandžaka i Kosova sa Bosnom znači prepuštanje Bošnjaka hrvatskoj sferi interesa, odnosno u potpuno prepuštanje Sandžaka i Kosova srpskoj sferi interesa“. <sup>4</sup> Takođe, suprotno onome što se prezentuje u većini medija u Beogradu, u knjizi na nekoliko mesta jasno vidimo da su „baštinici osmanskog nasleđa“, tj. Bošnjaci i Albanci, stubovi turske spoljne politike na Balkanu. Isto tako je bitno ne zaboraviti da autor, kao „tursku geopolitičku i geokulturnu žilu kucavicu“ spominje, sa stanovišta zvaničnog Beograda „nepostojeću“, zelenu transverzalnu, tj. „luk koji iz pravca severozapada povezuje liniju Bihać - Srednja Bosna - Istočna Bosna – Sandžak – Kosovo – Albanija – Makedonija – Kirdžali - Zapadna Trakija sa Istočnom Trakijom“. <sup>5</sup> Drugim rečima, u skladu sa tezama koje su se pojavile u Turskoj u vreme rata u BiH, ministar Davutoglu ističe da Turska bez uticaja na zbivanja na Balkanu, neće moći da očuva svoju teritorijalnu celovitost, kao i da se bez uticaja na Balkanu ne može otvoriti prema svetu.

Pored brige o kulturnoj baštini Osmanskog carstva na Balkanu, za koje Davutoglu predlaže formiranje balkanskog „mini UNESCO-a“ ,po mišljenju tvorca doktrine strategijske dubine, za kompaktnost muslimanskog življa na Balkanu neophodno je insistirati na jačanju i osavremenjivanju putne infrastrukture u regionu koji će povezati sve oblasti u kojima žive baštinici osmanskog nasleđa. Stoga, turska izgradnja autoputeva u Albaniji, na KiM i u Raškoj nikako ne mogu biti interpretirani samo kao obične ekonomske investicije ove države. Kada se tome pridoda kupovina Bosanskih aviolinija od strane Turskih aviolinija i osavremenjivanje aerodroma u Prištini i Skoplju, koji po rečima rukovodilaca turske firme TAV treba da postane regionalno čvorište, dobija se daleko jasnija slika turskih spoljnopolitičkih aktivnosti u regionu Balkana. I ne samo to. Stav Davutoglua da „intervencija na Kosovu nije bila samo motivisana zaustavljanjem etničkog masakra na Kosovu, već željom da se smanje sposobnosti jugoslovenske (vojne – prim. M.B.M.) moći, a naročito njenih RV i PVO kapaciteta, pravljenih po meri Istočne Evrope iz hladnoratovskog perioda, da pruže otpor“, iako ne predstavlja nešto što već

---

<sup>4</sup> Ibid., str. 306.

<sup>5</sup> Ibid., str. 317.

nije poznato, ipak baca drugačije svetlo na ne tako davne događaje u Srbiji i regionu.<sup>6</sup>

Upoznavanje sa ostalim zanimljivim detaljima iz pregršti pojedinosti kojima obiluje ovo poglavlje prepustićemo čitaocima. Oni će nakon ovog biti u prilici da daleko bolje sagledaju sve aspekte turske spoljne politike na Balkanu. Pored poglavlja koje je prezentovano javnosti u ovom časopisu, nadamo se će se u dogledno vreme naći interesovanje za objavljivanje celovitog prevoda ovog dela u, s obzirom na nesumnjiv uticaj Ahmeta Davutoglua na tursku spoljnu politiku, kao i njegovo mesto u akademskoj zajednici Turske.

---

<sup>6</sup> Ibid., str. 300.